

Full deltakelse og likestilling

Norges Handikapforbunds strategi for likestilling av funksjonshemmede

Innholdsfortegnelse

1. Innledning	side 6
2. Myter og fordommer	side 10
3. Status anno 2020	side 12
4. Likestilling forutsetter et paradigmeskifte	side 16
5. NHFs syn på regjeringens likestillingsstrategi	side 20
6. Strategi og handling 2020-2030	side 24

Allerede i 1976 ble en målsetting om **full deltakelse og likestilling** vedtatt som motto for FNs internasjonale år for funksjonshemmede (1981). Siden den gangen har norsk politikk hatt målsettingen om å fremme full deltakelse i samfunnet og likestilling mellom funksjonshemmede og andre borgere. På det prinsipielle plan er det ikke knyttet politisk uenighet til denne målsettingen. Utfordringen har i de mer enn 40 år som er gått siden målet ble satt, ligget i viljen til å realisere denne tverrpolitiske målsettingen.

NHFs strategi for likestilling av funksjonshemmede tar utgangspunkt i funksjonshemmende forhold i samfunnet, og påpeker nødvendige tiltak som må realiseres gjennom politiske beslutninger fra Storting, regjering og folkevalgte organer i fylker og kommuner.

Norges
Handikapforbund

Forord

Vi liker å tenke på Norges som et av verdens beste land å leve i. Et land der likestillingen har kommet langt, og der alle har de samme mulighetene. Vi hører ofte våre folkevalgte politikere si at de også vil ha det slik i Norge. Virkeligheten, derimot, er en annen.

Dette er Norge i dag: Marianne er en ung kvinne. Hun er venninne, kjæreste, artist, samfunnsdebattant og student. Hun har framtiden foran seg. Eller har hun egentlig det? Hun måtte kjempe seg til skolegang – lærerne og skoleledelsen mente hun ikke trengte undervisning, hun som ikke kom til å bli noe likevel. Vil arbeidsgiverne hun en gang skal møte mene det samme? Vil de se at hun har den kompetansen de trenger, eller vil de bare se stolen som hun beveger seg med?

Amir er en ung Osloborger, som gjerne er ute med venner og vil engasjere seg i organisasjonslivet. Det er like spennende hver gang han skal ta bussen hjem: Blir han frakjørt denne gangen også? Og hvor mye hat og trakassering vil han møte på veien?

Heidi valgte å flytte nærmere jobben for å gjøre hverdagen enklere, men opplevde plutselig at hun ikke fikk assistent de timene hun trenger. Hennes egne og legenes vurderinger av hvilke gjøremål hun trenger hjelp til hadde ikke lenger verdi. Nå lurte hun på hva slags liv hun skal få lov til å leve – kommer hun til å måtte jobbe mindre, være mindre sammen med familien, leve mindre?

Omtrent 17% av den norske befolkningen, rundt regnet 850 000 mennesker, møter tilsvarende og liknende utfordringer som Marianne, Amir

og Heidi. Fordi samfunnet ikke er innrettet slik at folk kan delta uavhengig av sin biologiske markør.

Nå vil vi utfordre dere politikere: Hør på våre historier om hvilken hverdag og virkelighet funksjonshemmede møter i Norge i dag. Ser dere den diskrimineringen som foregår, overalt og hver eneste dag? Still dere spørsmålet: Kan vi akseptere at gener og kropp legger premissene for hvor likestilt du er? Vi aksepterer ikke et slikt premiss for kvinner, men reglene er åpenbart annerledes for «sånne som oss». Sitter du i rullestol, er det plutselig greit at du ikke får reise med bussen, toget eller flyet, gå på nærskolen, få innpass i arbeidslivet, delta politisk eller være en god mor, søster eller venn.

Det er den politiske viljen som avgjør om og når likestilling blir en realitet for alle. For å lykkes er det helt nødvendig å endre holdninger, strukturer og satse med budsjettmidler til handlingsrettede tiltak som både kan «rette oppatt feila fra i går» og legge et solid grunnlag for et samfunn for alle. Akkurat som med kvinners likestilling, som heller ikke kom av seg selv, men krevde systematisk innsats over tid. I dag er ingen i tvil om at det lønte seg. Vi funksjonshemmede både kan og ønsker å bidra i samfunnet. Det er på høy tid å endre oppfatning om hvilken plass vi skal ha. Ikke på utsiden, ikke på sidelinjen, men likestilt. Det er vår tid nå.

**LIKESTILLING
NÅ!**

1. Innledning

Likestilling handler om grunnleggende menneskerettigheter

Vår hverdag består av mange menneskeskapt hindringer og fordomsfulle holdninger. Konsekvensene er at vi ikke kan leve frie liv og delta på lik linje med andre i utdanning, arbeid, kultur og samfunn.

NHF aksepterer ikke at det skal ta så lang tid å skape et mangfoldig og inkluderende samfunn uten diskriminering. Ikke bare tar det tid, vi opplever også en reversering av tiltak som ble innført for å fremme inkludering og likestilling. Det gjelder velferdsstatens virkemidler for likestilling og levekår, og det gjelder universell utforming i lovverket. I tillegg ser vi også politiske krefter som bidrar til at likestillingspolitikken for funksjonshemmede går i feil retning. I løpet av det siste tiåret erfarer vi at både boligpolitikk, skolepolitikk og arbeidsmarkedspolitikken går i retning av mere særløsninger og svekket innsats for inkludering og likestilling. Også forskning viser denne uønskede trenden av økende segregering. Dette betyr at stadig flere får det verre.

Regjeringen la i 2018 fram sin strategi for likestilling av mennesker med funksjonsnedsettelse,

«Et samfunn for alle». I 2019 ble strategien fulgt opp med regjeringens handlingsplan 2020-2025. NHF mener at strategien og handlingsplanen ikke forholder seg til virkeligheten slik den er, og at den ikke bidrar med tilstrekkelige og nødvendige tiltak for å sikre likestilling. Derfor har vi laget vår egen strategi for å vise hva som må til.

Vi blir sett på som syke og omsorgstrengende, som personer det er noe feil med. Vi blir ikke anerkjent som vanlige borgere i samfunnet, med rettigheter og plikter. Lovverket er ikke godt nok og det er store kommunale forskjeller. Tidsfrister og finansiering mangler for universell utforming av skoler og transport. Retten til å leve et selvstendig liv og være en del av samfunnet er ikke sterk nok i praksis.

En ofte brukt strategi for å utsette politiske beslutninger og nødvendige handlinger, er å etterlyse mer forskning og kunnskapsinnhenting. Det er alltid behov for mer og dypere innsikt, men samtidig er det viktig å slå fast at når det gjelder vår situasjon i samfunnet, så vet myndighetene mer enn nok til å handle, - nå!

§ **Menneskerettigheter**

FN vedtok verdenserklæringen om menneskerettighetene i 1948. **Rettighetene gjelder for oss alle.** I 2006 fikk funksjonshemmede en egen konvensjon (CRPD), fordi funksjonshemmede er utsatt for alvorlige menneskerettighetsbrudd. Konvensjonen viser hvilke tiltak samfunnet må ha på plass for å hindre diskriminering og sikre likestilling.

Av kunnskapsavklarende og veivisende dokumenter, henviser vi særlig til NOU 2001:22 «Fra bruker til borger», Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven av 2009 [fra 2017 inkorporert i Lov om likestilling og forbud mot diskriminering], Norges ratifisering av FNs konvensjon for funksjonshemmedes rettigheter i 2013, LDOs rapport «CRPD 2015 Ombudets rapport til FNs komité for rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne - et supplement til Norges første periodiske rapport», samt til sivilsamfunnets alternative rapporter til norsk implementering av CRPD av hhv. 2015 og 2019. Det vises også til FN komiteens kritikk av funksjonshemmende forhold i Norge (mars 2019).

I tillegg er det gjennom de siste 50 årene avgitt en rekke forskningsrapporter, utredninger og uttalelser som grundig og systematisk doku-

menterer diskriminering og utenforskap. Vi vet nok. Mer enn nok om behovet for å prioritere innsats og sørge for politisk handling. Nå!

I denne strategien starter vi med myter og fordommer i samfunnet, for å fortelle i korthet hva diskrimineringen handler om. Deretter beskriver vi vår virkelighet og fakta anno 2020. Det er denne virkeligheten som er styrende for mål og strategi for likestilling.

Det er samfunnet som må endre seg og sørge for lover, finansiering og virkemidler. Samfunnet må i praksis vise at det bygger på et menneskesyn som likestiller innbyggerne. Det er ikke vi, funksjonshemmede, det er noe feil med, men et samfunn som diskriminerer. Strategien har derfor myndighetene som hovedmålgruppe.

Diskrimineringsvarsler gjennom flere 10-år:

- 1977 - St m 23/1977 «Funksjonshemmede i samfunnet»
- 1990 - Regjeringens handlingsplan for funksjonshemmede 1991
- 1993 - FNs standardregler
- 1996 - St m 35 «Resultater og erfaringer fra regjeringens handlingsplaner for funksjonshemmede»
- 1998 - St m nr. 8 (1998-99) Om handlingsplan for funksjonshemmede 1998-2001
- 2001 - NOU 21:2001 «Fra Bruker til Borger» (Manneråk-utvalget)
- 2003 - St m 40 «Nedbygging av funksjonshemmende barrierer»
- 2005 - NOU 8:2005 «Likeverd og tilgjengelighet» (Syse-utvalget)
- 2007 - Norge undertegner FN konvensjonen
- 2009 - Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven trer i kraft
- 2012 - BPA blir en individuell rettighet (for de med store behov)
- 2013 - Norge ratifiserer FN konvensjonen
- 2015 - LDO og Sivilsamfunnet avgir skyggerapporter til myndighetenes rapport om status for konvensjonen
- 2019 - Holdninger til diskriminering, likestilling og hatprat i Norge (Fafo-rapport 2019:03)
- 2019 - Sivilsamfunnets CRPD-rapportering og kritikken fra FN
- 2019 - Synspunkter fra FNs spesialrapportør (Handikapnytt, 14.10.2019)

Ingen satsing på likestilling

Regjeringen perforerer sikkerhetsnett for den enkelte gjennom budsjett-kutt. Det er ingen satsing på universell utforming av samfunnet.

Sikkerhetsnett som velferdsstaten skal være, perforeres. Hullene blir flere og større for hvert år, og rammer særlig alle utenfor arbeidslivet hardt. Det handler om kutt i arbeidsavklaringspenger for unge, og kutt i uføretrygden, i bostøtte og boligtilskudd, i briller til barn og aktivitetshjelpemidler for voksne. (Statsbudsjettet for 2020))

**JEG VIL IKKE VÆRE DIN INSPIRASJON
JEG VIL VÆRE DIN KOLLEGA**

85 000 FUNKSJONSHEMMEDE STENGES UTE FRA ARBEIDSLIVET

2. Myter og fordommer

“Funksjonshemmede forstås som snille, men ikke så dyktige, de er inkompetente, men varme.”

(Holdninger til diskriminering, likestilling og hatprat i Norge, Fafo-rapport 2019:03)

Kunnskapsløshet gir ofte grobunn for fordommer og myter. Fordommene brukes for å skille oss fra de andre - noe som vi har sett fører til segregering og utenforskap. Noen av fordommene om oss handler om at vi koster så mye, at vi ikke kan ivareta oss selv og at vi må ha særløsninger på alle samfunnsarenaer.

Vi omtales ofte som mennesker med “spesielle behov”. Men hvor spesielt er det egentlig å gå på do, å spise, å sove i en seng, å ha tak over hodet - samt det å ha en meningsfull dag? Er ikke disse behovene egentlig ganske universelle?

Umyndiggjøringen av oss er stor. Vi ser den overalt i samfunnet, alt fra forvaltningen som gjør sine “faglige vurderinger” til «det beste for deg» - til at du blir satt i egen bås i konsertlokale med begrunnelse i sikkerhet. I manualene til flypersonell står det at funksjonshemmede ikke skal være til hinder for andre ved en eventuell evakuering. Praksis er derfor at funksjonshemmede ikke kan sitte ytterst på en stolrekke fordi det kan være til hinder for andre som skal evakueres. Det betyr at vi er mindre verdt enn andre, og du blir evakuert sist, dersom det fortsatt er tid. Dette handler om et grunnleggende menneskesyn som i stor grad bygger på fordommer mot oss som er minoriteter. Dette forsterkes ytterligere når noen utsettes for diskriminering på flere grunnlag; funksjonsnedsettelse, kjønn, etnisitet og seksuell orientering.

Fordommene og menneskesynet blir også dokumentert i Fafo-rapporten til Guri Tyldum «Holdninger til diskriminering, likestilling og hat-

prat i Norge» (rapport 2019:03). Rapporten dokumenterer at det er få som tror at funksjonshemmede blir utsatt for diskriminering. Det kan se ut som man forstår utenforskap med manglende kompetanse. For eksempel sier ca. 1/3 av befolkningen at funksjonshemmede barn bør få slippe å få karakterer på skolen. Det er en sammenheng mellom de som gir uttrykk for at funksjonshemmede ikke trenger karakterer og de som sier at funksjonshemmede ikke hører hjemme i arbeidslivet. Funksjonshemmede forstås som snille men ikke så dyktige, de er inkompetente, men varme.

Fafo-rapporten konkluderer videre med at det ser ut til å være lite kunnskap i befolkningen generelt om de erfaringene som funksjonshemmede opplever med diskriminering og hatprat. Befolkningen rapporterer at de tror funksjonshemmede er den gruppen som blir minst utsatt for diskriminering.

Det holder ikke å ha gode festtaler med velmenende målsettinger om likestilling for funksjonshemmede. Det er først når politiske partier anerkjenner det undertrykkende utenforskap vi blir utsatt for, at gode mål fører til partipolitiske programforpliktelser som endrer holdninger og praksis. Ved valg etter valg har funksjonshemmedes organisasjoner saumfart partiprogrammene, og må konstatere at likestillingspolitikk for funksjonshemmede er så å si totalt fraværende.

Tiden er overmoden for å nedbygge fordommer gjennom forpliktende politisk handling.

3. Status anno 2020

Problemet er ikke mangel på erfaring og kunnskap, men mangel på handling og penger. Diskrimineringen er grundig dokumentert, men er rammet av handlingslammelse.

FN har kritisert Norge for alvorlige brudd på menneskerettighetene

Vi har alle et liv å leve. Både i og utenfor arbeidslivet. I 2020 er funksjonshemmede i høy grad diskriminert i det norske samfunn. Samfunnet er i liten grad universelt utformet, det klippes hull i velferdsstatens sikkerhetsnett og samfunnets holdning til oss er at vi er utenfor og har andre behov enn folk flest.

Norge fikk i 2019 kraftig kritikk av FN for alvorlige og systematiske brudd på menneskerettighetene. Samfunnet anerkjenner ikke at vi er borgere, på lik linje med andre, og at det handler om likestillingspolitikk. Barrierene som hindrer deltakelse må bygges ned gjennom satsing med friske midler, tidsfrister og konkrete handlinger. Dette ble også grundig dokumentert i 2001, i NOU 2001:22 Fra bruker til borger.

Det skjer positive endringer i flere lokalmiljøer når det gjelder universell utforming. Det er likevel dråper i havet med tanke på hvor omfattende hindringene og diskrimineringen er.

Folk flest tar friheten til å delta som en selvfølge. Funksjonshemmede møter hindringer.

For folk flest er det en selvfølge at barna går i barnehage, på nærskolen og fortsetter på videregående. Mange tar utdanning på høyskole og universitet. Så venter arbeidslivet og inntekt til å leve av. Og man skaffer seg bolig. Bevegelsesfrihet er en selvfølge med bil og kollektivtransport. Folk flest bruker fritiden til sosialt liv, aktiviteter og bruk av byens eller bygdas sosiale tilbud. Dette er så selvfølgelig at vi ikke tenker på at det handler om grunnleggende menneskerettigheter som FN har vedtatt.

Anno 2020 møter vi et samfunn der nærskoler ikke er tilgjengelige, en videregående skole med høyt frafall og dermed svak rekruttering av funksjonshemmede studenter til høyere utdanning. Deltagelse i arbeidslivet krever utdanning. Anno 2020 er arbeidsdeltakelsen lav. Arbeidslivet diskriminerer oss, både i kraft av holdninger og fysiske barrierer. Uten arbeid blir det lite å leve av. Boligmarkedet er dyrt for alle, men i tillegg stenger trapper og mangel på heis oss ute. Buss, trikk, bane og tog er ikke universelt utformet og kan i liten grad brukes av alle innbyggere, med store konsekvenser for utdanning, arbeid og sosialt liv. For oss er det ikke en selvfølge at menneskerettighetene blir innfridd.

Frihet for kommuner eller folk?

Anno 2020 har alle borgere individuelle rettigheter og et økonomisk sikkerhetsnett i folketrygden. Rettigheter er også regulert i lovverk for hver sektor, f.eks. retten til å gå på nærskolen og rett til brukerstyrt personlig assistanse. Status er at staten i økende grad ikke vil ta sitt ansvar, men overfører det økonomiske ansvaret til kommunene og kommunalt selvstyre. Samtidig svekkes nasjonalt lovverk, som f.eks. plan- og bygningsloven med teknisk forskrift. Kommunene møter oss i økende grad med et svært ulikt tilbud, alt etter kommunens økonomi og forståelse av likestilling. Det betyr at kommunal frihet har høyere status i regjeringens politikk enn vår frihet til å leve og delta på lik linje med resten av befolkningen.

Høy samlet egenbetaling for ulike tjenester, kombinert med et ekskluderende arbeidsliv, gjør at vi har betydelig dårligere levekår enn befolkningen for øvrig.

Ikke likestilt

Funksjonshemmede har lavere utdanning, yrkesdeltakelse og levekår enn befolkningen for øvrig (SSB/Bufdir)

Universell utforming av samfunnet

- 7 % av offentlige bygg har tilgjengelig inngangsparti.
- 3 % av jernbanestasjonene er universelt utformet (Regjeringens handlingsplan 2015-2019.)

Boligpolitikk

Kun 10-20 % av boligmassen er fysisk tilgjengelig (SSB 2019/Meld St 17 i 2012-2013).

TEK17 har lavere krav enn TEK10. Nye boliger utformes ikke for alle (NHF's høringsvar TEK17)

Brukerstyrt personlig assistanse

Om lag 14 500 mennesker trenger BPA. 3 500 har ordningen. Det er store kommunale forskjeller i tilbudet.

! Anno 2020 går utviklingen i feil retning fordi:

- Politikerne ikke erkjenner alvorret; at våre menneskerettigheter brytes.
- Stortinget tar ikke diskrimineringen på alvor. Forpliktende mål, handling og penger til å bygge ned barrierene mangler.
- Vi blir tildelt rollen som brukere av tjenester og ikke som samfunnsborgere med rettigheter og plikter på lik linje med andre.
- Livet utgjør en helhet og leves på tvers av samfunnets sektorer, men det er ikke et helhetlig politisk grep som omfatter både fordommer, universell utforming av samfunnet, økonomiske levekår og individuelle virkemidler for likestilling.
- Regjeringen svekker statens rolle ved å overføre økonomisk ansvar for likestilling til den enkelte kommune og kommunal frihet.
- Lovverket for å sikre likestilling og rettigheter er for svakt.
- Lovverket for å sikre universell utforming av samfunnet er svekket.
- Økonomiske levekår og tilgang til individuelle virkemidler svekkes år for år.

! Utenforskap. Veikartet ut av samfunnet:

Oppfatningen om at vi har spesielle behov, fører ofte til særløsninger. Dette legger grunnlaget for veien ut av fellesskapet og samfunnsdeltakelse.

- 80 % av grunnskolene har svært mangelfull tilgjengelighet. Vanlige hindringer er trapper, tunge dører, mangel på heiser og toaletter. (NHF/Forskningsstiftelsen IRIS, 2013).
- Andelen som mottar spesialundervisning utenfor den ordinære skolen; i spesialskoler eller i forsterkede enheter, er økende. Skolegangen er en vei ut av jevnaldersmiljøet for funksjonshemmede barn og unge. (Wendelbo, NTNU, 2017).
- Barn som skilles ut fra jevnaldrende har mindre sjanser til å komme seg videre i utdanningsløpet etter grunnskolen. (Finnvold, NOVA-rapport 12/2013).
- 64 % av elever med fysisk funksjonsnedsettelse fullfører ikke videregående skole, mot kun 17 % av befolkningen for øvrig (L. Grue/J. E. Finnvold, NOVA-rapport 8/14)
- Andelen som tar høyere utdanning er lav i forhold til hele befolkningen.
- 44 % av funksjonshemmede er i arbeid, mot 74 % i befolkningen generelt (SSB, 2019)

Foto: Pixabay

! En inkluderende skole avgjør framtiden

Anno 2020 får mange barn ikke gå på nærskolen sin. Ekskluderingen skyldes både manglende universell utforming og måten undervisningen er organisert på. Dette har store konsekvenser for videre skolegang og arbeidsliv.

Myndighetene utarbeidet i 2017 Veikart universelt utformet nærskole 2030, i samarbeid med funksjonshemmedes organisasjoner. Oslo Economics har dokumentert at det er samfunnsøkonomisk lønnsomt å følge Veikartet. FN anbefalte regjeringen i 2019 å innføre forskrifter for å fastsette tidsfrister og sette av øremerkede midler for oppgradering av skoler.

Status er at regjeringen har et Veikart som viser konkrete tiltak for å nå målet, men at lite skjer. Enkelte kommuner tar grep, men dette er langt fra nok. Det betyr at regjeringen velger å opprettholde hindringene og at staten ikke tar sitt ansvar for likestilling. Konsekvensene er at mange barn ikke får samme muligheter til læring og fellesskap som andre, og at denne urimelige forskjellsbehandlingen og segregeringen får fortsette.

Skolen er en av samfunnets viktigste arenaer. I tillegg til undervisningsbygg og aktivitetsskole, er skolen et samlingssted i nærmiljøet og arena for kulturarrangementer og kommunevalg. Skolen har en viktig symbolverdi. Skoler som ikke er universelt utformet formidler et budskap om at noen er velkommen inn, mens andre må stå utenfor. Dette opprettholder fordommer i samfunnet om at noen ikke passer inn.

4. Likestilling forutsetter et paradigmeskifte

Når funksjonshemmede presenteres i det offentlige, er det enten som en helt som har klart noe «på tross av alle odds», eller som et offer som er stakkarslig, ensom eller mobbet. Vi presenteres aldri som helt vanlige mennesker, som lærere, mødre, butikkansatte eller venninner. Det blir et press om at man må være enten eller. Enten en kilde til inspirasjon eller en trist historie.

(Marianne Knudsen, NHFU, Aftenposten 15.11.2019)

Vi er som folk flest

Den tradisjonelle medisinske forståelsen av funksjonshemming som sykdom og lidelse er fortsatt sterkt fremtredende både hos folk flest, blant politikere, beslutningstakere, fagfolk og ikke minst i medienes omtale av oss.

En slik sykelliggjøring av en hel gruppe mennesker skjuler det faktum at de fleste av oss verken er syke eller lider. Vi er som folk flest, med de samme behov og ønsker som alle andre, men fordi vi bor i et samfunn som er dårlig tilpasset for mennesker som går, hører, ser eller oppfatter annerledes enn de fleste andre, blir også våre muligheter til å delta likeverdig begrenset eller hindret som en følge av samfunnets utforming og folks holdninger og forventninger til oss.

Å tenke at vi er syke mennesker som først og

fremst trenger pleie og omsorg, fører både til en uønsket passivisering og ekskludering, og det begrenser samfunnets muligheter til å utløse den ressurs av livserfaring, kunnskaper og innsats som titusenvis av funksjonshemmede kvinner og menn kunne bidra med.

Større kunnskap, fornyet innsikt og økt fokus på alle menneskers likeverd og kravet om likestilling for alle, gjør at samfunnet må tenke helt nytt om oss, og hva som er årsaker til at funksjonshemming oppstår.

Ingen mennesker er like

Om vi tenker at begrensningene ligger i individet, evner vi ikke å innse at det er omgivelsene som ekskluderer, hindrer og begrenser. Ingen mennesker er like, og den humane kapital består først og fremst av mennesker med forskjellige

Som folk flest

Å tenke at vi er syke mennesker som først og fremst trenger pleie og omsorg, fører både til en uønsket passivisering og ekskludering, og det begrenser samfunnets muligheter til å utløse den ressurs av livserfaring, kunnskaper og innsats som titusenviis av funksjonshemmede kvinner og menn kunne bidra med.

evner, styrker og svakheter. Det er det naturlige mangfold. Derfor må både politikk, planlegging, utforming og utvikling preges av dette enkle faktum om at mennesker er forskjellige. Tillater vi unødige hindringer i uteområder, bygg, anlegg, boliger og transportmidler, ekskluderer vi mange fra å delta likeverdig og som bidragsyttere til fellesskapet. Og tillater vi at velferdsstatens sikkerhetsnett for den enkelte borger svekkes, vil mange bli ekskludert fra å leve et selvstendig og aktivt liv.

Samfunnet kan fjerne hindringene

Ofte er det enkle løsninger som kreves, men fraværet av dem skaper umulige hindringer for alle som er helt avhengig av dem. Ett trappetrinn er nok for å stenge en rullestolbruker ute. En manglende teleslynge er nok til å hindre kommunikasjon for en hørselshemmet. En som blir ekskludert fordi vi ikke tar hensyn til at folk er forskjellige, blir unødig forskjellsbehandlet og diskriminert.

Noen ganger kreves langt mer enn enkle løsninger for at alle skal kunne delta likeverdig. Ofte tenker man at det er å tilrettelegg for personer med spesielle behov. Når man tenker sånn, legges igjen problemet i individet, og ikke i utformingen av samfunnet og de offentlige tjenestene. Når problemet blir knyttet til personen, blir det et individualisert forhold og ikke et spørsmål om politikk for oss alle. Vi tenker ikke slik om kravene myndighetene setter for tilrettelegging for folk flest, det tar vi som en selvfølge. At dører skal ha en bestemt bredde. At det finnes vannklosett med en viss høyde. At det finnes løfteordninger som kan avlaste rygg og muskulatur. Vi tenker ikke på det som tilpassinger for våre spesielle behov. Vi tenker på det som et krav for å dekke et behov som vi alle har. Problemet er bare at vi har satt standarder og krav i lovverket slik at de ekskluderer noen.

Derfor er det kravene og standardene som må endres. Fordi ingen har spesielle behov. Alle har vi samme behov. For å høre til, kunne delta, bidra, være til nytte, og realisere seg selv. Det er med andre ord ikke særordninger for en liten gruppe. Det er ordninger for oss alle, men utformingen av omgivelsene, tiltakene og tjenestene

må justerer slik at de kan omfatte alle. Det er hva politikk burde dreie seg om, - å skape et samfunn som er likeverdig for alle. Hvor alle får delta, uavhengig av sine individuelle egenskaper, fortrinn eller begrensninger.

Løsningen ligger i endring av holdninger og politikken

Eksklusjonen og utestengingen av oss skyldes ikke våre individuelle egenskaper. Problemet ligger ikke i oss. Problemet ligger i holdninger og i politikken.

Allerede for 18 år siden ble dette uttrykt slik i NOU 2001:22 «Fra Bruker til Borger»:

I løpet av de siste 20 årene har denne biologisk-medisinske forståelsen blitt sterkt utfordret. Kritikken handler i første rekke om at samfunnet som omgir den funksjonshemmede tas som en selvfølge og dermed går fri. En ser i praksis bort fra at omgivelsene har avgjørende betydning for i hvilken grad f.eks. det å ikke kunne gå, er funksjonshemmende. Det er opplagt at om trapper byttes ut med ramper og heiser så er ikke en rullestolbruker like funksjonshemmet. Likeledes er døvhet lite funksjonshemmende i et miljø der alle kan tegnspråk, og lett utviklingshemning er mindre hemmende i et enklere samfunn der bare få kan lese og skrive. Et annet og lignende poeng er at funksjonshemmede slett ikke alltid er funksjonshemmet. Det kommer an på situasjonen.

Evner vi ikke et slikt paradigmeskifte, både i synet på mennesker og på politikk, vil vi aldri oppnå likestilling og likeverdige deltakelsesmuligheter for alle.

5. NHFs syn på regjeringens likestillingsstrategi

Regjeringens likestillingsstrategi beskriver en virkelighet vi ikke kjenner oss igjen i. Den overser og underkommuniserer alvorlig og velkjent diskriminering og undertrykkelse av funksjonshemmede.

Regjeringens likestillingsstrategi fører ikke til likestilling

I desember 2018 la regjeringen frem en strategi for perioden 2020 – 2030. Strategien fikk navnet «Et samfunn for alle». Regjeringen skal følges opp med årlige handlingsplaner.

I strategien redegjør regjeringen for sitt syn på status for likestilling, og varsler at regjeringens arbeid for å realisere strategiens mål, i det kommende ti-året, hviler på følgende fire pilarer:

1. *Utvikle både universelle løsninger og spesielle tiltak.*
2. *Jobbe for selvbestemmelse, medvirkning, deltakelse og inkludering.*
3. *Bedre samordning på alle nivåer.*
4. *Fire satsningsområder; utdanning, arbeid, helse og omsorg, og kultur og fritid.*

NHF har kritisert regjeringen fordi den i svært liten grad har lyttet til de innspill og forslag som

organisasjonene av funksjonshemmede formidlet inn i strategitvklingsprosessen.

Det at regjeringen ikke tar hensyn til erfaringer og innspill fra oss, som likestillingsstrategien angår, gjør at NHF karakteriserer strategien på følgende måte:

- Likestillingsstrategien beskriver en virkelighet vi ikke kjenner oss igjen i. Den overser og underkommuniserer alvorlig og velkjent diskriminering og undertrykkelse av funksjonshemmede i Norge i vår tid.
- Likestillingsstrategien skaper ingen ny forståelse av oss i et menneskerettighetsperspektiv. Den følger ikke opp borgerperspektivet fra NOU 2001:22 «Fra Bruker til Borger». Den problematiserer ikke den tradisjonelle medisinske modellen hvor funksjonshemming og funksjonshemmede først og fremst blir oppfattet som syke og annerledes enn andre. Den bruker fortsatt enkelte begreper som fremstår stigmatiserende og paternalistisk.
- Likestillingsstrategien fremmer ingen tydelige strukturelle grep og endringsprosesser. Den viderefører en tradisjonell tilnærming i politikken, som baserer seg på enkelttiltak og særomsorg.
- Likestillingsstrategien underslår regjeringens eget sørge-for ansvar. Den er generell, upresis og uforpliktende i både strategiske føringer og på de prioriterte innsatsområdene.
- Likestillingsstrategien viser verken retning eller vilje til å nå målet om full samfunnsmessig deltakelse og likestilling. Den adresserer ikke den institusjonaliserte og systematiske diskrimineringen av funksjonshemmede i Norge, som bl.a. er legalisert gjennom dagens lovverk, og at CRPD ikke er tatt inn i Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (Menneskerettighetsloven)

Denne sterke kritikken må sees i lys av de mange og alvorlige varsler som er inngitt gjennom årtier fra funksjonshemmedes organisasjoner, li-

kestillings- og diskrimineringsombudet, samt offentlige utredninger og forskningsrapporter, som grundig har dokumentert det utenforskap som vi opplever.

FN viser vei

Norge ratifiserte FN-konvensjonen om funksjonshemmedes menneskerettigheter (CRPD) i 2013. I denne ratifikasjonen ligger det en avtale om at landet hvert fjerde år skal sende inn en rapport som skal fortelle hvordan situasjonen til funksjonshemmede er. I etterkant av rapporten skal Norge høres av CRPD-komiteen. I 2015 kom myndighetene med den første rapporten, og den ble supplert av både Likestillings- og diskrimineringsombudet (LDO) og en felles alternativ rapport fra hele 125 sivilsamfunnsorganisasjoner. Begge de sistnevnte dokumenterer at det er stor avstand mellom konvensjonens krav og forutsetninger, og den reelle situasjonen for funksjonshemmedes menneskerettigheter i Norge.

I rapporten fra Likestillings- og diskrimineringsombudet skriver ombudet bl.a.

Hvorfor tillater vi at funksjonshemmedes menneskerettigheter brytes så systematisk, så ofte, og så brutalt? Svaret er like vondt som det er enkelt: Vi tillater bruddene fordi vi fremdeles ser på mennesker med nedsatt funksjonsevne som en produksjonsfeil. Paradigmeskiftet, som vi skriver mye om i denne rapporten, har bare skjedd på papiret. Myndighetene våre tror fremdeles det er funksjonsevnen, ikke diskrimineringen, som gjør folk funksjonshemmet. De ser ikke at feilen sitter i samfunnet. I våre fordommer og barrierer. I oss.

I Alternativrapporten ble det dokumentert og rapportert store avvik mellom FN-konvensjonens krav, og hvordan situasjonen faktisk er. Rapporten understreket særlig fraværet av rettsliggjøring av konvensjonen, manglende ratifisering av konvensjonens tilleggsprotokoll, vårt svake rettsvern og begrensede muligheter for likeverdig deltakelse i utdanning, arbeid og samfunnsniv, samt om de store kommunale forskjellene.

I mars 2019 ble Norge for aller første gang hørt av CRPD-komiteen om hvordan situasjonen til

funksjonshemmede er her i landet. I forkant av høringen avga 125 norske sivilsamfunnsorganisasjoner en oppdatert Alternativrapport, som i stor grad avviker fra myndighetenes rapportering. I Alternativrapporten fremmes også 117 anbefalinger om likestillende tiltak, og det fremsettes tre hovedkrav:

1. Iverksette og fremme et nødvendig skifte i forståelsen av begrepet «funksjonshemming». Anerkjenn funksjonshemmede som likestilte borgere som har et fullverdig sett med rettigheter og plikter.
2. Sikre den juridiske statusen til CRPD ved å inkorporere konvensjonen i den norske menneskerettsloven.
3. Avskaffe diskriminerende tvangslovgivning. Sikre retten til selvbestemmelse og retten til å motta nødvendig støtte til å utøve den rettslige handleevnen. Dette skal omfatte retten til å velge eller velge bort støttealternativer, basert på den enkeltes rett til fritt og informert samtykke.

FN-komiteen for funksjonshemmedes rettigheter og spesialrapportøren for CRPD har gitt norske myndigheter skarp og tydelig kritikk for manglende oppfølging av Norges forpliktelser etter konvensjonen, som i det alt vesentligste er sammenfallende med den kritikken som ombudet og sivilsamfunnet aksentuerer.

NHF konstaterer derfor bred støtte til syn om at regjeringens strategi for likestilling av funksjonshemmede ikke beskriver den reelle og strukturelle diskriminering som rammer oss, og følgelig at strategiens mål og innsatsfokus blir feil. Denne erkjennelsen utløste behovet for at NHF synliggjør hvorfor og hvordan likestillingspolitikken må forankres og fremmes, ved å fastsette vår egen likestillingsstrategi for perioden 2020 til 2030.

FN-komiteen kom med merknader og anbefalinger i mai 2019. Noen sentrale anbefalinger:

- Inkorporere konvensjonen i norsk rett.
- Vedta den menneskerettslige modellen i alt regelverk.
- Treffe alle nødvendige tiltak for å redusere kommunale forskjeller.
- Styrke likestillings- og diskrimineringslovgivningen og plan- og bygningsloven.
- Innarbeide prinsippet om barnets beste i all lovgivning og beslutninger som berører barn.
- Fjerne alle eksisterende barrierer som hindrer tilgang til bygninger og tjenester for allmennheten, som transport og IKT.
- Prioritere universell utforming av skolen med tidsfrister og øremerket finansiering.
- Sikre kvaliteten i inkluderende utdanning.
- Sikre retten til et selvstendig liv og øke tilgangen til personlig assistanse.
- Sikre levestandard og nødvendig inntektsnivå, ta hensyn til tilleggskostnader.
- Sikre inkluderende og tilgjengelige fritids- og idrettsaktiviteter, herunder kulturarvsteder.
- Arbeide aktivt, målrettet og systematisk for å fremme sysselsettingen og bekjempe stereotyper og fordommer i arbeidslivet.

(Avsluttende merknad til Norges første rapport, FN-komiteen CRPD, mai 2019)

TID FOR
Å ENDRE
HOLDNINGER!

6. Strategi og handling 2020-2030

Full deltakelse og likestilling

*Om 10 år kan vi bo og leve i den kommunen vi vil,
ha regien på egen hverdag, ta utdanning og være i arbeid.
Da har funksjonshemmede borgere samme rettigheter,
plikter og muligheter som alle andre i samfunnet.*

(Tove Linnea Brandvik, forbundsleder NHF)

NHF mener myndighetene må sikre tre grunnleggende pilarer:

Holdninger.

At funksjonshemmede anerkjennes som fullverdige borgere på lik linje med andre.

Strukturer.

At lover og offentlig finansiering ikke bidrar til diskriminering og utenforskap.

Deltakelse.

At samfunnet utformes inkluderende og sikrer alle deltakelse.

Noen får det til

Statsbygg jobber systematisk for at deres bygningsmasse skal være universelt utformet i 2025. Kartlegging, plan, tiltak og penger er oppskriften. Samme oppskrift følger også andre, bl.a. Rogaland fylke som oppgraderer alle videregående skoler.

NHF krever at enhver regjering fører en politikk som sikrer at funksjonshemmedes menneskerettigheter oppfylles. Da vil funksjons-hemmedes rolle endres til makt og kontroll over eget liv og deltakelse. Dette skjer som et resultat av politiske veivalg og prioriteringer.

NHF forventer et krafttak for likestilling og sikring av menneskerettighetene i CRPD de neste ti årene. Utfordringene er store, samtidig som løsningene trer tydelig fram gjennom alle diskrimineringsvarslingene og anbefalingene fra FN. For å nå resultater innen 2030, må det viktigste komme først. Handling må starte i 2020, med planer som viser tiltakene, helheten og rekkefølgen.

At funksjonshemmede anerkjennes som fullverdige borgere

Det betyr at samfunnets fordommer må bygges ned. Den sosiale kontrollen som samfunnet utøver gjennom eksklusjon og umyndiggjøring må stoppe. Myndigheter og folk flest må anerkjenne funksjonshemmede som likeverdige og fullverdige borgere i samfunnet. Målet må være å stoppe den omfattende diskrimineringen; i skolen, arbeidslivet og samfunnet. Fokus må flyttes fra funksjonshemmedes kropp og avvik til strukturer som diskriminerer. Kunnskapen om menneskerettigheter, hatkriminalitet, diskriminering og likestilling må økes.

Handling:

- Stoppe usynliggjøringen av oss i politikk, media og samfunnet for øvrig.
- Stoppe den sosiale kontrollen over våre liv og vår rett til likeverdig deltakelse.
- Fokus på diskriminering og de som diskriminerer.
- Synliggjøre likestillingskonsekvenser i politiske beslutningsgrunnlag.
- Øke kunnskapene i forvaltningen om funksjonshemmedes menneskerettigheter.
- Styrke bevisstheten om menneskelig mangfold og fordelene for samfunnet.
- Fremme språkbevissthet i media.

At lover og offentlig finansiering ikke bidrar til diskriminering og utenforskap

Det betyr at lover og offentlig finansiering må styrkes. Lover og offentlig finansiering utgjør viktige strukturelle rammer for samfunnets utforming og livet som leves i den enkelte kommune. Lover og offentlig finansiering avgjør i hvilken grad likestilling fremmes. Det er flere lover og offentlig finansiering som må styrkes. Det betyr også at det er nødvendig med et økonomisk løft for å utbedre dagens bygningsmasse og omgivelser.

Handling:

- **Inkorporere CRPD** i norsk menneskerettslov.
- **Likestillings- og diskrimineringsloven.** Bruken av «uforholdsmessig byrde» må avgrenses, slik at bestemmelsen ikke hindrer universell utforming, men fremmer lovens formål. Undervisningsbygg, publikumsbygg og arbeidsbygg må prioriteres. Private virksomheter for kulturopplevelser er også sentrale.
- **Tidsfrister for eksisterende bygg,** med skole som prioritet, må forankres i plan- og bygningsloven.
- **Plan- og bygningsloven.** Loven må ha et entydig formål om at universell utforming skal være det førende prinsippet for all planlegging og bygging, for å sikre likestilling. Tilgjengelighet som særløsninger må ikke i formålet. Kommunene må følge loven.
- **TEK17.** Tekniske forskrifter må ta inn igjen kvalitetskrav fra TEK10, når det gjelder stigning og snusirkel i bolig og studentbolig. Snurektangelet må ut. Dispensasjoner må opphøre.
- **Lov om offentlige anskaffelse må sikre universell utforming i praksis.** Det offentlige må bruke sin markedsrett til å sikre universell utforming ved offentlige innkjøp av varer og tjenester.
- **Sette vilkår ved offentlige tilskudd.** Når staten yter tilskudd og bidrag til publikumsrettede tiltak som driftes av organisasjoner, kulturinstitusjoner, stiftelser, private m.fl. skal det settes som vilkår at midlene ikke må brukes på en slik måte at det medfører ekskludering eller diskriminering.
- **Rettigheter og økonomiske virkemidler i folketrygdloven.** Folketrygdloven er sentral når det gjelder statens ansvar for økonomiske levekår og finansiering av hjelpemidler, inkludert bil. Målet om full deltakelse og likestilling må innarbeides som et bærende prinsipp.
- **Retten til BPA.** Rettigheten, innholdet og forvaltningen må styrkes for å sikre likestilling.
- **Finansiering.** Myndighetene må årlig bevilge nødvendige økonomiske midler for å nå målene om full deltakelse og likestilling i ti-årsperioden.

3

At samfunnet utformes inkluderende og sikrer alle deltakelse

Deltakelsesmuligheter for alle

Det er nødvendig med tydelige mål som viser helheten og sammenhengene i lover og offentlig finansiering for å sikre full deltakelse og likestilling. En bærekraftig utvikling forutsetter et inkluderende samfunn, fritt for sosial kontroll og barrierer. Det gjelder alle arenaer; bolig, barnehage, skole og utdanning samt arbeid, transport, kultur og fritid. Nødvendig styrking av det nasjonale lover og offentlig finansiering og friske midler har stor betydning for kommunenes muligheter til å utbedre bygg og infrastruktur samt yte tjenester i tråd med lover og forskrifter.

Utfordringene er omfattende. Kjørereglene for samfunnet må være:

- Styrk universell utforming og fellesskapet i samfunnet. Hovedløsningen for alle.
- Styrk individuelle virkemidler for likestilling gjennom velferdsstatens ordninger.

Universell utforming

Anerkjennelse som likeverdige borgere viser seg i praksis i samfunnets utforming. Barrierer må bygges ned og bevisstheten om mangfoldet må bygges opp. Et styrket lovverk og friske midler er nødvendig for å oppnå resultater.

Handling:

- Start med å realisere «Veikart universelt utformet nærscole 2030». En start er friske midler i 2020.
- Fylkeskommuner og staten må sikre universell utforming av videregående skoler, høyskoler og universitet.
- Oppgradere eksisterende bygg for publikum, arbeid og kultur.
- Buss, bane, tog, plattformer og holdeplasser universelt utformet.
- Boliger fysisk tilgjengelig og uteområder universelt utformet.
- Det offentlige må bruke sin markedsrett og stille krav om universell utforming ved konsesjoner og kjøp av tjenester. Eksempler er skjenkebevilling og transporttjenester.

Individrettede likestillingstiltak

Mulighetene til å leve selvstendig og delta forutsetter at velferdsstatens virkemidler dekker innbyggernes behov.

Handling:

- Stopp å klippe hull i folketrygden som sikkerhetsnett.
- Styrke BPA som likestillingsverktøy.
- Styrke ordningen med funksjonsassistanse i utdanning og arbeid.
- Sikre reelle muligheter til lønnet arbeid.
- Styrke hjelpemiddelordningen som likestillingsverktøy.
- Styrke funksjonshemmedes levekår.
- Styrke bilstønad og TT-ordningen.
- Styrke boligtilskudd og heistilskudd for å øke andelen tilgjengelige boliger i den ordinære boligmassen.

Foto: Birger Nymo

Skolen avgjør framtiden

Alle barn har rett til å gå på nærskolen sin, sammen med barna i nærmiljøet. Likevel er det mange barn som ikke får denne muligheten og må gå på spesialskoler, egne avdelinger eller få undervisning i separate rom, utenfor klassemiljøet. En viktig grunn er at skolene ikke er universelt utformet. 80 % av grunnskolene har svært mangelfull tilgjengelighet. Trapper, tunge dører, mangel på heiser og utilgjengelige toaletter utgjør fysiske barrierer som gjør at bevegelsehemmede elever ikke kommer inn eller kan bruke skolen. (NHF/Iris 2013).

Det har konsekvenser når barn ikke får gå på nærskolen og ikke blir inkludert i fellesskapet. Helt fra de er små lærer både de og medelevene at de er annerledes. Når barna i nabolaget ser at du ikke får gå på den samme skolen som de, gjør det noe med hvordan de ser på deg. Det gjør noe med hvordan foreldrene ser på deg. Det gjør noe med hvordan du ser på deg selv. Og det gjør noe med oss som samfunn og holdningene til mangfold.

Denne ekskluderingen får store konsekvenser senere i livet og fører til at mange funksjonshemmede dropper ut av skolen og faller utenfor arbeidslivet. Ekskluderingen skyldes både manglende universell utforming og måten undervisningen er organisert på. Universell utforming er en forutsetning for en inkluderende skole.

Inkludering i skolen er viktig både for læringsutbyttet og for deltakelse og tilhørighet. Og det er viktig for alle elevers holdninger og forståelse av fellesskapet.

Skolen er en av samfunnets viktigste arenaer. Skoler som kan brukes av alle gir gevinst for elever, lærere og foreldre. Og for alle som deltar på kulturarrangementer eller skal avgi sin stemme under valget. Å satse på universell utforming av skolene har stor verdi for oss som samfunn.

Utdanning lønner seg

- ! Forskning viser at høyere utdanning har en særlig positiv effekt for funksjonshemmedes muligheter til arbeid. En person med høyere utdanning har 4.5 ganger høyere sannsynlighet for å være i arbeid enn en person med grunnskoleutdanning. Effekten gjelder alle, men er dobbelt så stor for funksjonshemmede i forhold til personer uten en funksjonsnedsettelse.

(Molden, Wendelborg og Tøssebro 2009)

Universelt utformet

- ! Dersom vi gjør grunnskolene universelt utformet, gir vi alle elever muligheter og tilgang fra starten av. Da slipper vi som samfunn å ansette på dugnad senere i livet. Ved å realisere Veikart universelt utformet nærskole 2030 åpner vi opp klasserommene. Da åpner vi opp mulighetene for likestilling og full samfunnsmessig deltakelse.

Nærskolen for alle. Følg Veikartet!

- ! Veikart universelt utformet nærskole 2030 ble lansert av Bufdir i 2017, på oppdrag fra departementet. Veikartet viser veien til målet gjennom konkrete tiltak.

SJEKKLISTE

for om utviklingen går i riktig retning

- CRPD er inkorporert i norsk menneskerettighetslov.
- Kommunene har fått økonomi til å ivareta sine forpliktelser etter nasjonalt lovverk.
- Plan- og bygningsloven sikrer universell utforming og likestilling.
- Likestillings- og diskrimineringsloven sikrer likestilling i praksis.
- Tekniske forskrifter er styrket og sikrer universell utforming.
- Veikartet universelt utformet nærscole 2030 er satt ut i livet.
- Andelen funksjonshemmede som tar høyere utdanning, og som er i arbeid, har markant økning.
- Det offentlige bruker aktivt sin markedsrett til å fremme universell utforming.
- Andelen bygg, boliger, uteområder, transportmidler og produkter som er universelt utformet øker betydelig.
- Likestillingen er styrket gjennom velferdsstatens rettigheter og økonomiske virkemidler.
- BPA er blitt et reelt likestillingsverktøy for alle som har et assistansebehov.
- Alle er sikret retten til hjelpemidler i folketrygden på alle livsområder.
- Staten ivaretar sine forpliktelser for likestilling gjennom rettighetsfesting og tilstrekkelig finansiering.
- Staten har oversikt over utviklingen av likestillingspolitikken for funksjonshemmede og legger fram årlige statusrapporter.

All likestilling koster penger, men lønner seg alltid.

Skiftende regjeringer siden 1970-tallet har prioritert å bruke store ressurser på å bygge og drifte mange barnehager. Et viktig formål med en slik politikk var både å endre den tradisjonelle forståelsen av kvinneverken, og at kvinner på lik linje med menn kunne ta høyere utdanning og gå ut i arbeidslivet. Ingen sier i dag at det var bortkastede penger.

Ingen sier at det var bortkastet å la kvinner få muligheten til å bruke sine ressurser i arbeidslivet og i samfunnet. På samme vis er det for oss. Det er vår tid nå. Det er på høy tid at samfunnet ser på oss som en ressurs. Vi både kan og ønsker å bidra! Derfor må en likestillingsstrategi følges opp med budsjettmidler og tiltak som både kan «rette oppat feila fra i går» og legge et solid grunnlag for et samfunn for alle. Det er bare den politiske viljen som avgjør om og når likestilling blir en realitet for alle.

Norges
Handikapforbund

2020